

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

ક્રિમિનલ અપીલ (અગેઈનસ્ટ કન્વિક્શન) નં. ૧૦૨૨/૨૦૧૩

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી બેલા એમ. ત્રિવેદી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી સોનિયા ગોકાણી

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	
૨	રિપોર્ટરને સંદર્ભ કરવાનો કે નહીં?	
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો	

સમાવેશ થાય છે?	
----------------	--

=====

દિનેશભાઈ નારણભાઈ રાઠોડ અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુદ્ધ

સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત સામાવાળા(ઓ) / પ્રતિવાદી(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફે વકીલ એચ.સી.એલ.એસ. કમિટી

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફે વકીલ શ્રી એચ. અહેમદ

સામાવાળા(ઓ)/પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ તરફે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી મોક્ષા

ઠક્કર

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી બેલા એમ. ત્રિવેદી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી સોનિયા ગોકાણી

તારીખ: ૨૩/૦૮/૨૦૧૭

મૌખિક ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી સોનિયા ગોકાણી દ્વારા)

૧. આ અસલ આરોપી-અપીલકર્તા દ્વારા, અહીં, સેશન્સ કેસ નં. ૧૮૪/૨૦૧૨ માં વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ દોષિત ઠરાવતા ચુકાદા અને હુકમ, તારીખ: ૦૬.૦૪.૨૦૧૩ થી નારાજ થઈને કરવામાં આવેલ અપીલ છે.

તથ્યાત્મક માળખું:

૨. ફરિયાદપક્ષના કેસની હકીકતો સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપમાં એવી છે કે ૨૬.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ, ખોખરા પોલીસ સ્ટેશન દ્વારા એક માહિતી પ્રાપ્ત થઈ હતી કે ખોખરા ખાતે દાઝી જવાની ઘટના બની છે અને પીડિતાને સારવાર માટે સિવિલ હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવી છે. તપાસ કરતાં, પી.એસ.આઈ. ના ધ્યાને આવ્યું કે પીડિતા રમીલાબેન ના લગ્ન આરોપી દિનેશ નારણભાઈ રાઠોડ સાથે ૧૫ વર્ષ પહેલાં થયા હતા અને સદર લગ્નજીવનથી તેઓને સંતાન ન હોવાના મુદ્દે આરોપી અને પીડિતા વચ્ચે લગ્નવિષયક તકરાર ચાલતી હતી. ૨૬.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ, આશરે ૨૧:૩૦ કલાકે, આરોપી તેમના મકાન નં. ૨૯, ઋષિકેશનગર, જયરામ રબારીની ચાલી ખાતે પહોંચ્યા હતા, અને આ જ મુદ્દો બંને વચ્ચે ઝઘડાનું કારણ બન્યો હતો. અપીલકર્તા-આરોપી ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા અને તેમણે કેરોસીન ભરેલો ડબ્બો ઉપાડી પીડિતા પર રેડ્યું હતું અને ત્યારબાદ, તેમને આગ ચાંપી દીધી હતી. તેના કારણે પીડિતાના કપડામાં આગ

લાગી ગઈ હતી અને તેથી, જ્યારે અપીલકર્તા-આરોપીએ ગુનાના સ્થળેથી ભાગી જવાનો પ્રયાસ કર્યો ત્યારે તેણીએ તેમને પકડી રાખવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેણીની બૂમો સાંભળીને, તેણીના પાડોશીઓ એકઠા થઈ ગયા હતા અને એમ્બ્યુલન્સ બોલાવવામાં આવી હતી, ત્યારબાદ, તેણીને હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવી હતી.

૩. પી.એસ.આઈ. એ જ માહિતી મેળવી હતી અને હોસ્પિટલમાં પીડિતાની મુલાકાત લીધી હતી અને પીડિતા-ફરિયાદી દ્વારા આપવામાં આવેલી ફરિયાદ નોંધી હતી, જેઓ બીજા દિવસની સવાર સુધી જીવિત રહ્યા હતા અને ત્યારબાદ તેણીની ઈજાઓને કારણે મૃત્યુ પામ્યા હતા. આમ, ખોખરા પોલીસ સ્ટેશનના સત્તાવાળાઓ દ્વારા ઇન્ડિયન પીનલ કોડ (ટૂંકમાં, 'આઈ.પી.સી.') ની કલમો ૩૦૨, ૩૨૩ અને ૪૮૮-એ હેઠળ એફ.આઈ.આર. આઈ-સી.આર. નં. ૨૮/૨૦૧૨ નોંધવામાં આવી હતી. તપાસ પૂર્ણ થયા બાદ, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર ની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને કેસ સેશન્સ કોર્ટમાં કમિટ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો સેશન્સ કેસ નં. ૧૮૪/૨૦૧૨ તરીકે નંબર આપવામાં આવ્યો હતો.

૪. ટ્રાયલ કોર્ટે ૨૩.૦૮.૨૦૧૨ ના રોજ તહોમતનામું ઘડ્યું હતું. અપીલકર્તાએ ગુનો કબૂલ્યો ન હતો, અને તેથી, ફરિયાદપક્ષે નીચે મુજબના મૌખિક પુરાવા રજૂ કરીને પોતાનો કેસ સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો:

૫. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓની યાદી:

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નંબર	સાક્ષીનું નામ	આંક- નંબર
૧	જગતનારાયણ રાધેશ્યામ તિવારી	૬
૨	દિનેશભાઈ મોહનભાઈ પરમાર	૧૨
૩	લક્ષ્મીબેન દિનેશભાઈ પરમાર	૧૩
૪	વિનોદભાઈ મોહનભાઈ ડોરિયા	૧૪
૫	જયરામભાઈ લક્ષ્મણભાઈ રબારી	૧૫
૬	રેખાબેન ઈશ્વરભાઈ પદમશાલી	૧૬
૭	સુરેન્દ્રસિંહ દોલતસિંહ ડાવર	૧૮
૮	નારાયણભાઈ લક્ષ્મણભાઈ સેહ્લાની	૨૨
૯	કિશોર @કલ્પેશ મોહનભાઈ ડોરિયા	૨૧
૧૦	ડૉ. જગદીશભાઈ ખોડાભાઈ સોલંકી	૨૩
૧૧	ચંદુભાઈ ધર્મભાઈ નિનામા	૨૬

૧૨	મુકેશ દિલીપભાઈ ઉપાધ્યાય	૨૯
----	-------------------------	----

૬. દસ્તાવેજ પુરાવાઓની સૂચિ:

દસ્તાવેજ પુરાવા નંબર	સહભાગીઓ	આંક- નંબર
૧	ફરિયાદીની મૂળ ફરિયાદ	૨૭
૨	ચાર્જ ઓફિસરનો અહેવાલ	૨૮
૩	પંચનામાની તપાસ કરો	૧૦
૪	ગુનાના સ્થળનો પંચનામા	૭
૫	આરોપી દિનેશભાઈ રાઠોડની શારીરિક તપાસનો પંચનામા	૧૧
૬	મૃત્યુનું નિવેદન નોંધવા માટે મેજિસ્ટ્રેટને કાર્યકારીને લેખિત પત્ર	૧૯
૭	મૃત્યુની ઘોષણા	૨૦
૮	ગુનાના સ્થળની મુલાકાત લેવા અને તપાસ કરવા માટે એફ. એસ. એલ. ને જાણ કરવામાં આવી	૩૦

૯	CMO, સિવિલ હોસ્પિટલ દ્વારા સંદેશો મોકલવામાં આવ્યો	૩૧
૧૦	મૃતદેહના પોસ્ટમોર્ટમ માટે ડૉક્ટરને પત્ર લખ્યો	૩૨
૧૧	મૃતકનું મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર	૨૫
૧૨	એફએસએલના વિશ્લેષણનો અહેવાલ	૩૩
૧૩	પીએમ રિપોર્ટ	૨૪
૧૪	મુદ્દામલ લેખોના વિશ્લેષણનો અહેવાલ	૩૪
૧૫	એફએસએલ રિપોર્ટ	૩૫

૭. ત્યારબાદ વિદ્વાન પ્રિસાઈડિંગ ઓફિસર દ્વારા કોડની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપી-અપીલકર્તાનું વધુ નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેમણે ગુનો કરવામાં પોતાની સંડોવણીનો ઇનકાર કર્યો હતો. તેમના વધુ નિવેદનમાં, તેમણે પોતાનું વર્જન બદલ્યું હતું અને જણાવ્યું હતું કે તેમને એક સંતાન છે અને તેમની પત્ની સાથે કોઈ ઝઘડો ન હતો. હકીકતમાં, જમીન બાબતે તેણીનો કોઈ વિવાદ હતો અને આ તેમના પર ઊભો કરવામાં આવેલ ખોટો કેસ છે.

૮. ટ્રાયલ કોર્ટે, મૌખિક અને દસ્તાવેજી બંને સામગ્રી અને પુરાવાની વિગતવાર તપાસની મૂલવણી કર્યા પછી, તેમના તારીખ ૦૬.૦૪.૨૦૧૩ ના

ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા આરોપી-અપીલકર્તા સામે ઘડવામાં આવેલા તહોમત સાબિત થયા હોવાનું ઠરાવી તેમને ગુનેગાર ઠેરવ્યા હતા. કોડની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે ટ્રાયલ કોર્ટે તેમને આજીવન કેદની સજા ફટકારી હતી અને રૂ. ૫,૦૦૦/- નો દંડ ભરવાનો અને દંડ ન ભરે તો વધુ એક વર્ષની સાદી કેદ ભોગવવાનો આદેશ કર્યો હતો, જ્યારે, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮-એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે, લાદવામાં આવેલી સજા ત્રણ વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ભરવાનો અને દંડ ન ભરે તો છ મહિનાના સમયગાળા માટે સાદી કેદ ભોગવવાનો આદેશ હતો, જ્યારે, કોડની કલમ ૩૨૩ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે, તેમને એક વર્ષના સમયગાળા માટે સખત કેદ ભોગવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે અને રૂ. ૫૦૦/- નો દંડ ભરવાનો અને દંડ ન ભરે તો વધુ ત્રણ મહિના માટે સાદી કેદ ભોગવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે. તમામ સજાઓ એકસાથે ચલાવવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો.

અપીલકર્તા (આરોપી) તરફથી વિદ્વાન વકીલની રજૂઆતો:

૯. આ અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલા કારણોમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ફરિયાદપક્ષ તેમની સામે ઘડવામાં આવેલા તહોમત સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યું છે, કારણ કે કોઈ નજરે જોનાર સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી નથી. ગુના સમયે ગુનાના સ્થળે અપીલકર્તાની હાજરી પ્રસ્થાપિત થઈ

શકી નથી, અને કોઈ પણ સાક્ષીએ ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા મરણોન્મુખ નિવેદન પર હાજર ડોક્ટરની સહી નથી, અને તેથી, પીડિતા તેમનું નિવેદન આપવાની સ્થિતિમાં હતી કે નહીં તે સ્પષ્ટ નથી. પીડિતા પોતાનું નિવેદન આપવા માટે તબીબી રીતે સક્ષમ હતી તેવું દર્શાવતું કંઈ નથી, ઉપરાંત મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધતી વખતે તેણીના સંબંધીઓ પણ હાજર હતા તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, સદર નિવેદન પુરાવાનો નબળો ભાગ છે અને કાયદા હેઠળ અસ્વીકાર્ય અને અગ્રાહ્ય છે. આવી રજૂઆતોના સમર્થનમાં એપેક્સ કોર્ટના 'બાલક રામ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી', એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૨૧૬૫ ના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવેલ છે.

૯.૧ આગળ તેમનો કેસ એવો છે કે પીડિતાને, મૃતક પીડિતાનું પોસ્ટ મોર્ટમ કરનાર ડોક્ટરના જણાવ્યા મુજબ, ૮૦% થી ૮૫% દાઝી જવાથી ઈજાઓ થઈ હતી, અને તેથી, તેણીને પેઈન કિલર દવાઓ આપવામાં આવી હતી અને તેના કારણે તેણીના મગજની કામગીરીને ગંભીર અસર થઈ હશે અને તેથી તેણી પોલીસ સમક્ષ અથવા એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કોઈ સાચું વર્ણન આપી શકે તેવી કોઈ શક્યતા ન હતી.

૯.૨ અપીલકર્તા તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી અહેમદના જણાવ્યા મુજબ, પીડિતાના પુરાવા નોંધતી વખતે ડોક્ટરની તપાસ ન કરવી એ ફરિયાદપક્ષના કેસ માટે ઘાતક છે. તેમણે એવી અરજ કરી છે કે મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવામાં અનિયમિતતાઓ છે અને તે બાબતના મૂળ સુધી જાય છે. ફરિયાદપક્ષ, અપીલકર્તા-આરોપીનો દોષ પ્રસ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ રહ્યું ન હોવાથી, જે સાબિત કરવાની જવાબદારી ફરિયાદપક્ષની છે, કોર્ટે અપીલકર્તાને શંકાનો લાભ આપવો જોઈએ, કારણ કે નિર્દોષતાની ધારણા એ આરોપીનો અધિકાર છે.

વિદ્વાન એ.પી.પી. ની રજૂઆતો:

૧૦. બીજી તરફ, વિદ્વાન એ.પી.પી., સુશ્રી મોક્ષા ઠક્કરે, ભારપૂર્વક દલીલ કરી છે કે ફરિયાદપક્ષ આરોપીની હાજરી પ્રસ્થાપિત કરવામાં સફળ રહ્યું છે તેમજ પીડિતા બંને પ્રસંગોએ સભાન હતી તે હકીકત પણ પ્રસ્થાપિત કરી છે, એટલે કે પોલીસ સમક્ષ પોતાની ફરિયાદ આપતી વખતે અને એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોતાનું મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધતી વખતે, જ્યારે તેણીએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પોતાની માનસિક સંતુલિતતા વિશે જણાવ્યું હતું અને તેથી પણ, તેણીના સ્પષ્ટ વર્ણન પર અવિશ્વાસ કરવાનું કોઈ કારણ નથી. તેણીએ અરજ કરી છે કે એવા નિર્ણયો છે કે જે અધિકારીઓની હાજરીમાં મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવામાં આવે છે, તેમણે પીડિતાની માનસિક સંતુલિતતા અને સભાન

અવસ્થા વિશે સંતુષ્ટ થવું જોઈએ. વધુમાં, તેણીના મતે, મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવા માટે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને 'ચાટી' મોકલવામાં આવે તે પહેલાં, ડોક્ટરનું પ્રમાણપત્ર પહેલેથી જ લઈ લેવામાં આવ્યું હતું, જેમણે તેણી સભાન હોવા અંગે સમર્થન આપ્યું હતું. તેણી બીજી સવાર સુધી જીવિત રહી હતી, અને તેથી, એવો કેસ ન હતો કે ઘટનાના થોડા સમય બાદ જ તેણી ઈજાઓને કારણે મૃત્યુ પામી હતી. પી.એસ.આઈ. દ્વારા તેણીની ફરિયાદ નોંધવામાં આવી ત્યારે કોઈ સંબંધી હાજર ન હતા તે હકીકત પર આધાર રાખવાનું પણ તેણીએ પસંદ કર્યું છે. તેણીએ તેણીના સંબંધીઓના પુરાવામાંથી સમર્થન લીધું છે, જેમણે બાળકના સંદર્ભમાં લગ્નવિષયક તકરારની પુષ્ટિ કરી હતી, જે અપીલકર્તા સાથેના તેણીના લગ્નજીવનથી પ્રાપ્ત થઈ શક્યું ન હતું.

મરણોન્મુખ નિવેદન અને તેને લગતો કાયદો:

૧૧. બંને પક્ષોને સાંભળ્યા બાદ અને રેકૉર્ડ પરની સમગ્ર સામગ્રીની ઝીણવટભરી તપાસ કર્યા બાદ, શરૂઆતમાં જ, મરણોન્મુખ નિવેદન અંગેના કાયદાની ચર્ચા કરવી જરૂરી છે.

૧૨. મરણોન્મુખ નિવેદનનો ખ્યાલ બે સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે, એટલે કે (૧) જે વ્યક્તિ મૃત્યુશય્યા પર છે તે જૂઠું બોલશે નહીં અને (૨) પીડિતા આચરવામાં આવેલા ગુનાની એકમાત્ર નજરે જોનાર સાક્ષી હોવાથી, તેના/તેણીના વર્જનને ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય છે.

૧૩. જ્યાં સુધી પ્રથમ પાસાનો સંબંધ છે, તે 'નેમો મોરીટુરસ પ્રેઝ્યુમિટુર મેન્ટીરે' ના સિદ્ધાંત પર છે, એટલે કે એક માણસ તેના હોઠ પર જૂઠાણા સાથે તેના સર્જનહારને મળશે નહીં. તેનું કારણ એ છે કે જે વ્યક્તિનો અંત નજીક છે તે ભાગ્યે જ જૂઠું બોલે છે. તે સાંભળેલા પુરાવાને બાકાત રાખવાના અપવાદ પર છે. જે વ્યક્તિ મૃત્યુ પામવાની છે તે જૂઠું બોલશે નહીં. તેથી, મરણોન્મુખ નિવેદનને ગ્રાહ્ય ગણવામાં આવે તે પહેલાં, નીચેની શરતો પૂર્ણ કરવી જરૂરી હોવાનો સુસ્થાપિત કાયદો છે:

- (૧) નિવેદન કરનાર મૃત્યુ પામવાની અણી પર હોવો જોઈએ;
- (૨) નિવેદન મૃત્યુના કારણના સંદર્ભમાં હોવું જોઈએ;
- (૩) મૃત્યુનું કારણ થયેલી ઈજાઓના સંબંધમાં હોવું જોઈએ;
- (૪) નિવેદન મૃત્યુના કારણના સંદર્ભમાં હોવું જોઈએ."

૧૪. ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૩૨, 'સાક્ષી તરીકે બોલાવી ન શકાય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા નિવેદનો' મથાળા હેઠળ આ મુજબ વંચાય છે:

"૩૨. એવા કેસ કે જેમાં મૃત્યુ પામેલ અથવા ન મળી શકનાર, વગેરે વ્યક્તિ દ્વારા સુસંગત હકીકતનું નિવેદન સુસંગત છે :—

મૃત્યુ પામેલ, અથવા ન મળી શકનાર, અથવા પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ બનેલી, અથવા જેની હાજરી વિલંબ અથવા ખર્ચ વિના મેળવી શકાય તેમ ન હોય, જે, કેસના સંજોગોમાં, કોઈને ગેરવાજબી લાગે, તેવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ સુસંગત હકીકતોના લેખિત અથવા મૌખિક નિવેદનો, નીચેના કેસોમાં પોતે સુસંગત હકીકતો છે:

(૧) જ્યારે તે મૃત્યુના કારણને લગતું હોય— જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા તેના મૃત્યુના કારણ વિશે અથવા જે વ્યવહારના પરિણામે તેનું મૃત્યુ થયું હોય તેના સંજોગો વિશે નિવેદન કરવામાં આવે, એવા કેસમાં જેમાં તે વ્યક્તિના મૃત્યુનો પ્રશ્ન ઊભો થાય. આવા નિવેદનો સુસંગત છે, ભલે તે નિવેદન કરનાર વ્યક્તિ, જ્યારે તે કરવામાં આવ્યું ત્યારે, મૃત્યુની અપેક્ષામાં હોય કે ન હોય, અને જે કાર્યવાહીમાં તેના મૃત્યુનો પ્રશ્ન ઊભો થાય તેની પ્રકૃતિ ગમે તે હોય.

(૨) અથવા વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં કરવામાં આવ્યું હોય— જ્યારે નિવેદન આવી વ્યક્તિ દ્વારા વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં કરવામાં આવ્યું હોય, અને

ખાસ કરીને જ્યારે તેમાં વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં રાખવામાં આવેલા ચોપડાઓમાં તેના દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈ નોંધ અથવા મેમોરેન્ડમનો સમાવેશ થતો હોય, અથવા વ્યાવસાયિક ફરજના પાલનમાં તેના દ્વારા લખવામાં આવેલી અથવા સહી કરવામાં આવેલી કોઈ રસીદ, માલ, જામીનગીરીઓ અથવા કોઈપણ પ્રકારની મિલકતની પહોંચનો સમાવેશ થતો હોય; અથવા વાણિજ્યમાં ઉપયોગમાં લેવાતા અને તેના દ્વારા લખાયેલા અથવા સહી કરેલા દસ્તાવેજનો અથવા તેના દ્વારા લખાયેલા અથવા સહી કરેલા, સામાન્ય રીતે તારીખવાળા પત્ર અથવા અન્ય દસ્તાવેજની તારીખનો સમાવેશ થતો હોય.

(૩) અથવા નિવેદન કરનારના હિત વિરુદ્ધ હોય— જ્યારે નિવેદન તે કરનાર વ્યક્તિના આર્થિક અથવા મિલકતી હિત વિરુદ્ધ હોય અથવા જ્યારે, જો તે સાચું હોય, તો તે તેને ફોજદારી કાર્યવાહી અથવા નુકસાનીના દાવા માટે જવાબદાર ઠેરવતું હોય અથવા ઠેરવી શક્યું હોય.

(૪) અથવા જાહેર અધિકાર અથવા રૂઢિ, અથવા સામાન્ય હિતની બાબતો અંગે અભિપ્રાય આપતું હોય— જ્યારે નિવેદન કોઈપણ જાહેર અધિકાર અથવા રૂઢિ અથવા જાહેર અથવા સામાન્ય હિતની બાબતના અસ્તિત્વ વિશે આવી કોઈ વ્યક્તિનો અભિપ્રાય આપતું હોય, જેના અસ્તિત્વ વિશે, જો તે અસ્તિત્વમાં હોત, તો તે જાણતી હોવાની સંભાવના હોત, અને જ્યારે આવું નિવેદન આવા અધિકાર, રૂઢિ અથવા બાબત અંગે કોઈ વિવાદ ઊભો થાય તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હોય.

(૫) અથવા સંબંધના અસ્તિત્વને લગતું હોય— જ્યારે નિવેદન એવી વ્યક્તિઓ વચ્ચે [લોહી, લગ્ન અથવા દત્તક દ્વારા] કોઈપણ સંબંધના અસ્તિત્વને લગતું હોય, જેમના [લોહી, લગ્ન અથવા દત્તક દ્વારા] સંબંધ વિશે નિવેદન કરનાર વ્યક્તિ પાસે જ્ઞાનના વિશેષ સાધનો હતા, અને જ્યારે નિવેદન વિવાદનો પ્રશ્ન ઊભો થાય તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હોય.

(૬) અથવા પારિવારિક બાબતોને લગતા વસિયતનામા અથવા ખતમાં કરવામાં આવ્યું હોય.— જ્યારે નિવેદન મૃતક વ્યક્તિઓ વચ્ચે [લોહી, લગ્ન અથવા દત્તક

દ્વારા] કોઈપણ સંબંધના અસ્તિત્વને લગતું હોય, અને તે કોઈપણ વસિયતનામા અથવા ખતમાં કરવામાં આવ્યું હોય જે પરિવારની બાબતોને લગતું હોય જેમાં આવી કોઈ મૃતક વ્યક્તિ સંબંધિત હોય, અથવા કોઈ કૌટુંબિક વંશાવળીમાં, અથવા કોઈ કબરના પથ્થર પર, કૌટુંબિક ચિત્ર અથવા અન્ય વસ્તુ પર કે જેના પર આવા નિવેદનો સામાન્ય રીતે કરવામાં આવે છે, અને જ્યારે આવું નિવેદન વિવાદનો પ્રશ્ન ઊભો થાય તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હોય.

(૭) અથવા કલમ ૧૩, ખંડ (એ) માં ઉલ્લેખિત વ્યવહારને લગતા દસ્તાવેજમાં હોય.— જ્યારે નિવેદન કોઈપણ ખત, વસિયતનામા અથવા અન્ય દસ્તાવેજમાં સમાવિષ્ટ હોય જે કલમ ૧૩, ખંડ (એ) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વ્યવહારને લગતું હોય.

(૮) અથવા ઘણી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય અને પ્રશ્ન હેઠળની બાબતને સુસંગત લાગણીઓ વ્યક્ત કરતું હોય— જ્યારે નિવેદન ઘણી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, અને પ્રશ્ન હેઠળની બાબતને

સુસંગત તેમના તરફથી લાગણીઓ અથવા છાપ વ્યક્ત કરતું હોય."

૧૫. એપેક્સ કોર્ટે 'ઉકા રામ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન', એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૧૮૧૪ ના કેસમાં મરણોન્મુખ નિવેદનના સંબંધમાં એવું ઠરાવ્યું અને નોંધ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા તેના મૃત્યુના કારણ વિશે, અથવા જે વ્યવહારના પરિણામે તેનું મૃત્યુ થયું હોય તેના કોઈપણ સંજોગો વિશે નિવેદન કરવામાં આવે, એવા કેસોમાં જેમાં તે વ્યક્તિના મૃત્યુના કારણનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે પુરાવા તરીકે ગ્રાહ્ય છે અને સુસંગત છે ભલે તે વ્યક્તિ, જ્યારે તે કરવામાં આવ્યું ત્યારે, મૃત્યુની અપેક્ષામાં હોય કે ન હોય, અને જે કાર્યવાહીમાં તેના મૃત્યુના કારણનો પ્રશ્ન ઊભો થાય તેની પ્રકૃતિ ગમે તે હોય. કાયદામાં આવા નિવેદનોને સંક્ષિપ્તમાં મરણોન્મુખ નિવેદનો કહેવામાં આવે છે.

૧૬. સુપ્રીમ કોર્ટે 'ખુશાલ રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે', એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૨૨ ના કેસમાં એપિડન્સ એક્ટની સુસંગત જોગવાઈઓની સમીક્ષા કરી છે અને મરણોન્મુખ નિવેદન અંગે નીચે મુજબનો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે:

"આ કોર્ટમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ કોર્ટનો ચુકાદો કાયદાનો એક સારો સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરે છે જેનું હાઈકોર્ટ દ્વારા પાલન થવું જોઈતું હતું, અને

આરોપી નાસી છૂટવાની અને પોલીસથી દૂર રહેવાની કથિત હકીકતનો મરણોન્મુખ નિવેદનના સમર્થન તરીકે ઉપયોગ થઈ શકે નહીં. 'રામ નાથ માધોપ્રસાદ વિ. સ્ટેટ ઓફ મધ્યપ્રદેશ ^(૧)', ના આ કોર્ટના નિર્ણયમાં પેજ ૪૨૩ પર નીચેની બાબતો છે, જેના પર અપીલકર્તા તરફથી ખૂબ જ ભારપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, જેનો મરણોન્મુખ નિવેદનો પર મૂકવામાં આવનાર મૂલ્ય પર મોટો પ્રભાવ છે:

"એ સુસ્થાપિત કાયદો છે કે માત્ર મરણોન્મુખ નિવેદન દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા પુરાવાના આધારે આરોપી વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવો સલામત નથી કારણ કે આવું નિવેદન શપથ પર લેવામાં આવતું નથી અને તે ઉલટતપાસને આધીન નથી અને કારણ કે તે કરનાર નિવેદન કરતી વખતે માનસિક અને શારીરિક રીતે મુંઝવણની સ્થિતિમાં હોઈ શકે છે અને પોતાની કલ્પના પર આધારિત હોઈ શકે છે. આ સંદર્ભમાં જ મૃતક દ્વારા આપવામાં આવેલા જુદા જુદા મરણોન્મુખ નિવેદનો જેને કેસમાં સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તેને ધ્યાનમાં લેવાના રહે છે..

તેથી, આપણે એ કાનૂની સ્થિતિ તપાસવાની છે કે શું એ સુસ્થાપિત કાયદો છે કે માત્ર મરણોન્મુખ નિવેદન, કોઈપણ સંજોગોમાં, દોષિત ઠરાવવાનો આધાર બની શકે નહીં. સૌ પ્રથમ, આપણે આ દૃષ્ટિકોણથી આ કોર્ટના ઉપરોક્ત નિર્ણયની તપાસ કરવી પડશે. તે કેસમાં આધાર રાખવામાં આવેલા મરણોન્મુખ નિવેદનો સાચા હતા તેની ખાતરી કરવાના હેતુથી આ કોર્ટે વિગતવાર પુરાવાની તપાસ કરી હતી. તે કેસમાં, મરણોન્મુખ નિવેદનો ઉપરાંત, તાજના સાક્ષીનો પુરાવો હતો. આ કોર્ટે જાણવા મળ્યું કે તાજના સાક્ષી અને અન્ય મૌખિક જુબાનીના પુરાવાને હાઈકોર્ટ દ્વારા યોગ્ય રીતે નકારી કાઢવામાં આવ્યા હતા. તે કેસમાં પણ, કોર્ટે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૪ સાથે વંચાણે લેતા કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠરાવવા માટે મુખ્યત્વે મરણોન્મુખ નિવેદનો પર આધાર રાખ્યો હતો. આ કોર્ટે મરણોન્મુખ નિવેદનો અને મરણોન્મુખ નિવેદનોની સત્યતા અને વિશ્વસનીયતા દર્શાવતા અન્ય પુરાવાઓની જાતે જ તપાસ કરી હતી, અને તે તમામ પુરાવાઓની વિસ્તૃત ચર્ચા કર્યા પછી, એવા નિષ્કર્ષ પર

પહોંચી હતી કે મરણોન્મુખ નિવેદનોમાં "ખરેખર શું બન્યું હતું તેનું સાચું વર્ણન" ન હતું. આમ, મરણોન્મુખ નિવેદનના રેકોર્ડિંગ સાથે જોડાયેલા કેસના તથ્યો અને કેસના અન્ય પુરાવાઓની ખૂબ જ સાવચેતીપૂર્વક અને ઝીણવટભરી તપાસ કર્યા પછી અને બનાવના સ્થળે કોઈ લાઈટ ઉપલબ્ધ ન હોવાથી અંધારી રાત હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લીધા પછી, આ કોર્ટ સ્પષ્ટપણે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે મરણોન્મુખ નિવેદન સાચું ન હતું અને માત્ર તેના પર આધાર રાખીને અપીલકર્તાઓને દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં. તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે આ કોર્ટના ઉપર ટાંકવામાં આવેલા અવલોકનો ઓબિટર ડિક્ટાની પ્રકૃતિના છે. પરંતુ એવો આગ્રહ રાખવામાં આવ્યો હોવાથી કે તે અવલોકનો ભારતમાં અદાલતો અને અમારા માટે બંધનકર્તા છે, અમે તે યોગ્ય કાળજી અને સાવચેતી સાથે તપાસવાના છે.

વિધાનમંડળે તેના ડહાપણમાં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨(૧) માં એવો કાયદો બનાવ્યો છે કે "જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા તેના મૃત્યુના કારણ વિશે, અથવા જે

વ્યવહારના પરિણામે તેનું મૃત્યુ થયું હોય તેના કોઈપણ સંજોગો વિશે નિવેદન કરવામાં આવે, એવા કેસોમાં જેમાં તે વ્યક્તિના મૃત્યુના કારણનો પ્રશ્ન ઊભો થાય", ત્યારે મૃત વ્યક્તિ દ્વારા લખાયેલું અથવા મૌખિક રીતે કરાયેલું આવું નિવેદન (બિનજરૂરી શબ્દોને છોડીને) પોતે જ એક સુસંગત હકીકત છે. વિધાનમંડળ દ્વારા આ જોગવાઈ, સલાહપૂર્વક, અત્યંત આવશ્યકતાની બાબત તરીકે કરવામાં આવી છે – સામાન્ય નિયમના અપવાદ રૂપે કે સાંભળેલી વાત એ કોઈ પુરાવો નથી અને જે પુરાવાની ઉલટતપાસ દ્વારા ચકાસણી કરવામાં આવી નથી, તે ગ્રાહ્ય નથી. ઉલટતપાસનો હેતુ સાક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોની સત્યતા ચકાસવાનો છે. વિધાનમંડળના મત મુજબ, તે કસોટી એ ગંભીર પ્રસંગ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે જ્યારે તે કરવામાં આવ્યું હતું, એટલે કે, એવા સમયે જ્યારે નિવેદન કરનાર વ્યક્તિ તેનો જીવ ગુમાવવાના જોખમમાં હતી. આવા ગંભીર અને પવિત્ર સમયે, તે વ્યક્તિ જૂઠું બોલે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી; અને બીજું, ઉલટતપાસની કસોટી ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં. આવા

કેસમાં, સમાન કારણોસર શપથની આવશ્યકતા પણ દૂર કરવામાં આવી છે. આમ, મૃત્યુ પામતી વ્યક્તિ દ્વારા મૃત્યુના કારણ વિશે આપવામાં આવેલા નિવેદનને વિધાનમંડળ દ્વારા એક વિશેષ પવિત્રતા પ્રદાન કરવામાં આવી છે, જેને પ્રથમ સિદ્ધાંતો પર માન આપવું જોઈએ, સિવાય કે પુરાવામાં એવા સ્પષ્ટ સંજોગો બહાર લાવવામાં આવે જે દર્શાવે કે નિવેદન કરનાર વ્યક્તિ મૃત્યુની અપેક્ષામાં ન હતી, એવું નથી કે તે સંજોગો નિવેદનની ગ્રાહ્યતાને અસર કરશે, પરંતુ માત્ર તેના વજનને અસર કરશે. પુરાવા દ્વારા એ પણ દર્શાવી શકાય છે કે મરણોન્મુખ નિવેદન વિશ્વસનીય નથી કારણ કે તે વહેલી તકે કરવામાં આવ્યું ન હતું, અને, આમ, એવું માનવા માટે વાજબી કારણ હતું કે તે મૃત્યુ પામતા માણસના મોંમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે જૂઠાણા સામે પ્રતિકાર કરવાની તેની શક્તિ ક્ષીણ થઈ રહી હતી; અથવા કારણ કે નિવેદન યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવ્યું ન હતું, ઉદાહરણ તરીકે, કેટલાક હિત ધરાવતા પક્ષો દ્વારા ઉશ્કેરણીના પરિણામે નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું અથવા નિવેદન નોંધનાર અધિકારી દ્વારા પૂછવામાં

આવેલા અગ્રણી પ્રશ્નોના જવાબમાં હતું, અથવા, તે નિવેદનનું પુનરુત્પાદન કરવાનો દાવો કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા. આ કેટલાક સંજોગો હોઈ શકે છે જેને મરણોન્મુખ નિવેદનના મૂલ્યને ઘટાડનાર કહી શકાય. પરંતુ અમારા મતે, કાયદાનો કોઈ સંપૂર્ણ નિયમ નથી, અથવા ડહાપણનો એવો કોઈ નિયમ પણ નથી જે કાયદાના નિયમમાં પરિપક્વ થયો હોય, કે મરણોન્મુખ નિવેદન, જ્યાં સુધી અન્ય સ્વતંત્ર પુરાવા દ્વારા સમર્થિત ન હોય, તેના પર કાર્યવાહી કરવા માટે યોગ્ય નથી, અને તેને દોષિત ઠરાવવાનો આધાર બનાવી શકાય નહીં. આ કોર્ટનો કોઈ નિર્ણય, અગાઉ નોંધેલા નિર્ણય સિવાય, અમારા ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યો નથી જે એ પ્રસ્તાવ માટે સત્તા સમાન હોય કે મરણોન્મુખ નિવેદન, કોર્ટ દ્વારા તેના પર કાર્યવાહી કરવા માટે, સ્વતંત્ર પુરાવા દ્વારા સમર્થિત હોવું જોઈએ. બીજી તરફ, ભારતમાં (બર્મા સહિત) જુદી જુદી હાઈકોર્ટોએ મરણોન્મુખ નિવેદનના ભાગરૂપે અથવા સંપૂર્ણપણે તેના મૂલ્ય અંગે, કોઈપણ સ્વતંત્ર સમર્થન વિના, વ્યાપકપણે વિરોધાભાસી મંતવ્યો લીધા છે. ઉદાહરણ તરીકે, બોમ્બે

હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે, સર જહોન બ્યુમોન્ટ સી.જે. ના અધ્યક્ષપદ હેઠળ, એમ્પરર વિ. અકબરઅલી કરીમભાઈ (૧) ના કેસમાં એવો સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કર્યો છે કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨(૧) હેઠળ આવતું નિવેદન સુસંગત પુરાવો છે અને તેનો અન્ય પુરાવા સમાન સિદ્ધાંતો પર નિર્ણય થવો જોઈએ, એ વાત ધ્યાનમાં રાખીને કે આવું (૧) આઈ.એલ.આર. (૧૯૩૨) ૫૬ બોમ. ૩૧. નિવેદન શપથ પર લેવામાં આવ્યું ન હતું અને તે ઉલટતપાસને આધીન ન હતું, અને તેથી, તે શપથ પર સાક્ષી દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવા કરતાં નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે. તેથી, જો મરણોન્મુખ નિવેદનનો કોઈ ભાગ ઈશદાપૂર્વક ખોટો હોય, તો ખૂબ જ નિશ્ચિત સમર્થન વિના નિવેદનના અન્ય ભાગ પર કાર્યવાહી કરવી સલામત રહેશે નહીં, તે બેન્ચે એવો પણ ચુકાદો આપ્યો હતો કે એવું માનવું યોગ્ય નથી કે કારણ કે મરણોન્મુખ નિવેદનનો કોઈ ભાગ ખોટો છે, તેથી સંપૂર્ણ નિવેદનને સ્વાભાવિકપણે અવગણવું જોઈએ. બોમ્બે હાઈકોર્ટે, આમ, એમ્પરર વિ. પ્રેમાનંદ દત્ત (૧) ના કેસમાં કલકત્તા હાઈકોર્ટના

અવલોકનો સાથે સંમતિ દર્શાવી ન હતી કે મરણોન્મુખ નિવેદનનો એક ભાગ સ્વીકારવો અને બીજો ભાગ નકારવો માન્ય નથી અને મરણોન્મુખ નિવેદન કોર્ટમાં આપવામાં આવેલી સાક્ષીની જુબાનીથી અલગ સ્તર પર ઊભું છે. બીજી તરફ, અમારી પાસે કિંગ વિ. મૉંગ પો થી (૨) ના કેસમાં નોંધાયેલ રંગૂન હાઈકોર્ટનો નિર્ણય છે. તે કેસમાં, ફરિયાદપક્ષ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલા હકારાત્મક પુરાવામાં ચેડા થયા હોવાનું અને બિનવિશ્વસનીય હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું. કોર્ટે ટ્રાયલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ નિર્દોષ છૂટકારો આપતો હુકમ બાજુ પર રાખ્યો હતો, અને હત્યા માટે દોષિત ઠરાવતો હુકમ નોંધ્યો હતો, જે વ્યવહારિક રીતે ગુનાના ભોગ બનનાર વ્યક્તિના મરણોન્મુખ નિવેદન પર આધારિત હતો. કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે ટ્રાયલ જજ દ્વારા આરોપીની મદદમાં આહ્વાન કરાયેલ ડહાપણનો આવો કોઈ નિયમ ન હતો જેમણે અવલોકન કર્યું હતું કે મૃત્યુ પામતા માણસનો આક્ષેપ, કોઈ સ્વતંત્ર સ્ત્રોતમાંથી સમર્થન વિના, દોષિત ઠરાવવાનો એકમાત્ર આધાર બની શકે નહીં. હાઈકોર્ટના વિદ્વાન

ન્યાયાધીશોએ વધુમાં અવલોકન કર્યું કે માત્ર મરણોન્મુખ નિવેદનના આધારે, આરોપી વ્યક્તિને દોષિત ઠરાવતો ચુકાદો આપવા માટે, કોર્ટ સંપૂર્ણપણે સંતુષ્ટ હોવી જોઈએ કે મરણોન્મુખ નિવેદન પર સત્યની છાપ છે, તે તમામ સંજોગોની તપાસ કર્યા પછી જેમાં મૃત્યુ પામતી વ્યક્તિએ પોતાનું નિવેદન એકપક્ષીય રીતે આપ્યું હોય અને આરોપીને તેની ઉલટતપાસ કરવાની તક ન મળી હોય. જો, આવી તપાસ પર, કોર્ટ સંતુષ્ટ થાય કે મરણોન્મુખ નિવેદન ઘટનાનું સાચું વર્ણન છે, તો તેના પર સંપૂર્ણપણે આધાર રાખીને દોષિત ઠેરવી શકાય છે.

(૧) (૧૯૨૫) આઈ.એલ.આર. પર કલ. ૯૮૭. (૨) એ.આઈ.આર. ૧૯૩૮ રંગ. ૨૮૨ પૃષ્ઠ મદ્રાસ હાઈકોર્ટમાં, કેટલાક બિનઅહેવાલિત કેસોમાં વ્યક્ત કર્યા મુજબ ન્યાયિક અભિપ્રાયમાં તફાવત હતો, જેના પરિણામે ફૂલ બેન્ચને સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. સર લાયોનેલ લીચ સી. જે. કે જેઓ ફૂલ બેન્ચના અધ્યક્ષ હતા (ઈન રે, ગુરુસ્વામી તેવર (૧)), તેમણે તે હાઈકોર્ટ અને ભારતમાં અન્ય હાઈકોર્ટોના નિર્ણયોની

તપાસ કર્યા પછી કોર્ટનો સર્વસંમત અભિપ્રાય આપ્યો.
તેમના તારણો તેમના ચુકાદાના અંતિમ ફરમામાં આ
રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે:—

૧૧ મારા ચુકાદામાં મરણોન્મુખ નિવેદન ક્યારે
સ્વીકારવું જોઈએ તે માટે કોઈ કડક અને અફર નિયમ
ઘડવો શક્ય નથી, એ કહેવા સિવાય કે દરેક કેસનો
નિર્ણય અન્ય હકીકતો અને આસપાસના સંજોગોના
પ્રકાશમાં લેવાવો જોઈએ, પરંતુ જો કોર્ટ, દરેક બાબત
ધ્યાનમાં લીધા પછી, એ વાતથી સંતુષ્ટ થાય કે નિવેદન
સાચું છે, તો સાચા અર્થમાં કોઈ સમર્થન ન હોવા છતાં
દોષિત ઠેરવવાની તેની ફરજ છે. કોર્ટ, અલબત્ત,
નિવેદનની સત્યતા વિશે સંપૂર્ણપણે સંતુષ્ટ હોવી
જોઈએ અને, સ્વાભાવિક રીતે, જો અન્ય પુરાવાઓમાં
અથવા આસપાસના સંજોગોમાં તેની વિશ્વસનીયતા
વિશે શંકા ઊભી કરવા જેવું કંઈપણ હોય તો તે
સંપૂર્ણપણે સંતુષ્ટ થઈ શકે નહીં."

પટના હાઈકોર્ટના મોહમદ આરીફ વિ. એમ્પરર (૨) ના
કેસમાં, અને નાગપુર હાઈકોર્ટના ગુલાબરાવ કૃષ્ણાજી

મરાઠા વિ. કિંગ એમ્પરર (૩) ના કેસના નિર્ણયો પણ આ જ સમાન અસર ધરાવે છે.

પ્રિવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટીએ, ચંદ્રશેખરા ઉર્ફે અલિસાંદિરી વિ. ધ કિંગ (૪) ના કેસમાં, એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો પડ્યો હતો કે શું જીવલેણ હુમલાનો ભોગ બનેલી વ્યક્તિ કે જેના ગળા કાપવામાં આવ્યા હતા, જેનાથી તેણી બોલવા માટે અસમર્થ બની ગઈ હતી, તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા માત્ર ઈશારાઓ સિલોન એવિડન્સ ઓર્ડિનન્સની કલમ ૩૨ ના અર્થમાં આવી શકે છે, જે ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨(૧) ને સમાન છે. પ્રિવી કાઉન્સિલે સિલોનની સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયને સમર્થન આપ્યું હતું, અને તેમના ચુકાદા દરમિયાન નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા, જે એવું સૂચવે છે કે મરણોન્મુખ નિવેદન, જે જ્યુરી દ્વારા વિશ્વસનીય જણાય, તો તેના આધારે દોષિત ઠેરવી શકાય છે:

(૧) આઈ.એલ.આર. [૧૯૪૦] મદ. ૧૫૮, ૧૭૦.

(૨) એ.આઈ.આર. ૧૯૪૧ પટના ૪૦૯. (૩)

આઈ.એલ.આર. [૧૯૪૫] નાગ. ૬૧૩;

એ.આઈ.આર. ૧૯૪૫ નાગ. ૧૫૩. (૪) [૧૯૩૭]
એ.સી. ૨૨૦, ૨૨૯.

મૃતક મહિલા પાસેથી મળેલા પુરાવા સિવાય, અન્ય પુરાવા દોષિત ઠરાવવા માટે પૂરતા ન હતા, પરંતુ તે જ સમયે તે અન્ય પુરાવા માત્ર મૃતકના નિવેદન સાથે સુસંગત જ ન હતા પરંતુ તે જ દિશામાં નિર્દેશ કરતા હતા.' તે એવો કેસ હતો જેમાં, જો મૃતકનું નિવેદન પ્રાપ્ત થયું હોત, અને તે માનવામાં આવ્યું હોત, જેમ કે દેખીતી રીતે જ્યુરી દ્વારા માનવામાં આવ્યું હતું, કે તેની અસરમાં સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ છે, તો પછી દોષિત ઠરાવવાનું પુષ્કળ વાજબી અને, ખરેખર, અનિવાર્ય હતું."

'ફિપ્સન ઓન એવિડન્સ', ૯મી આવૃત્તિ, પેજ ૩૩૫ માં, લેખકે એ પ્રશ્નની ચર્ચા કરી છે કે શું, સમર્થનમાં અન્ય પુરાવા વિનાનું મરણોન્મુખ નિવેદન, દોષિત ઠરાવવા માટે પૂરતું હોઈ શકે છે, અને નીચેના અવલોકનો કર્યા છે જે આ કેસ માટે સુસંગત છે:

મૃતકે ત્યારબાદ એક નિવેદન પર સહી કરી હતી જેમાં કેદીને સંડોવવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ જે પ્રશ્ન અને

જવાબ દ્વારા મેળવવામાં આવ્યું ન હતું, અને ૨૦ માર્ચના રોજ મૃત્યુ પામી હતી. એવો વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે તે સ્વરૂપમાં શરૂ કરવામાં આવ્યું હોવાથી, તે અગ્રાહ્ય હતું:– એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે (૧) તેની માનસિક સ્થિતિ અંગેના પ્રશ્નો અને જવાબો મરણોન્મુખ નિવેદનનો કોઈ ભાગ ન હતા; (૨) કે જો તેઓ હોત તો પણ, તેઓએ માત્ર તેના વજનને અસર કરી હતી, તેની ગ્રાહ્યતાને નહીં અને (૩) કે અન્ય પુરાવા વિના, નિવેદન દોષિત ઠરાવવા માટે પૂરતું હતું (આર. વિ. ફિટ્ઝપેટ્રિક (૧૯૧૦) ૪૬ આઈઆર. એલ.ટી.આર. ૧૭૩, સી.સી.આર.)." કેટલીકવાર, મરણોન્મુખ નિવેદનને ગુનાના સાથીદારના પુરાવા સાથે અથવા જો તે પાછું ખેંચી લેવામાં આવે તો નિવેદન કરનાર વિરુદ્ધ, અને અન્ય લોકો વિરુદ્ધ, ભલે તે પાછું ખેંચી લેવામાં ન આવ્યું હોય, કબૂલાત દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા પુરાવા સમાન ગણવાના પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા છે. પરંતુ, અમારા મતે, સિદ્ધાંત મુજબ આવું કરવું યોગ્ય નથી. જો કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૩૩ હેઠળ, ગુનાના સાથીદારની સમર્થન વગરની

જુબાની પર કોઈ વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવી ગેરકાયદેસર નથી, એક્ટની કલમ ૧૧૪ નું દષ્ટાંત (બી) અનુભવ પર આધારિત ડહાપણના નિયમ તરીકે એવું પ્રસ્થાપિત કરે છે કે ગુનાનો સાથીદાર ત્યાં સુધી વિશ્વાસને પાત્ર નથી જ્યાં સુધી તેના પુરાવાને ભૌતિક વિગતોમાં સમર્થન આપવામાં ન આવે અને આ હવે કાયદાના નિયમ તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. મરણોન્મુખ નિવેદન માટે આવું કહી શકાય નહીં કારણ કે મરણોન્મુખ નિવેદન કદાચ, કબૂલાત અથવા તાજના સાક્ષીની જુબાનીથી વિપરીત, દૂષિત સ્ત્રોતમાંથી આવતું નથી. જો મરણોન્મુખ નિવેદન એવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય જેના પૂર્વવૃત્ત અન્ય કેસોની જેમ શંકાસ્પદ હોય, તો તે તેના પર શંકા સાથે જોવાનું કારણ બની શકે છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે કહીએ તો, મરણોન્મુખ નિવેદન કરનારને કબૂલાત કરનાર અથવા તાજના સાક્ષી સમાન ગણી શકાય નહીં. એવિડન્સ એક્ટની સુસંગત જોગવાઈઓ અને ભારતમાં જુદી જુદી હાઈકોર્ટો અને આ કોર્ટમાં ચુકાદો અપાયેલા કેસોની સમીક્ષા કર્યા પછી, અમે ઉપર જણાવેલ મદ્રાસ

હાઈકોર્ટની ફૂલ બેન્ચના અભિપ્રાય સાથે સંમત થઈને એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે, (૧) કાયદાના સંપૂર્ણ નિયમ તરીકે એવું નક્કી કરી શકાતું નથી કે જ્યાં સુધી મરણોન્મુખ નિવેદનને સમર્થન આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે દોષિત ઠરાવવાનો એકમાત્ર આધાર બની શકે નહીં; (૨) મરણોન્મુખ નિવેદન જે સંજોગોમાં કરવામાં આવ્યું હતું તેને ધ્યાનમાં રાખીને દરેક કેસ તેના પોતાના તથ્યો પર નક્કી થવો જોઈએ; (૩) સામાન્ય દરખાસ્ત તરીકે એવું પ્રસ્થાપિત કરી શકાય નહીં કે મરણોન્મુખ નિવેદન અન્ય પુરાવાઓ કરતાં નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે; (૪) મરણોન્મુખ નિવેદન અન્ય પુરાવા સમાન સ્તર પર ઊભું છે અને આસપાસના સંજોગોના પ્રકાશમાં અને પુરાવાનું વજન કરવા સંચાલિત કરતા સિદ્ધાંતોના સંદર્ભમાં તેનો નિર્ણય લેવાનો છે; (૫) મરણોન્મુખ નિવેદન કે જે સક્ષમ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવ્યું છે, એટલે કે, પ્રશ્નો અને જવાબોના સ્વરૂપમાં, અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી, નિવેદન કરનારના શબ્દોમાં, તે મરણોન્મુખ નિવેદન કરતાં ઘણા ઉચ્ચ સ્તર પર ઊભું છે જે મૌખિક જુબાની પર આધાર

રાખે છે જે માનવ યાદશક્તિ અને માનવ ચરિત્રની તમામ નબળાઈઓથી પીડાઈ શકે છે, અને (૬) મરણોન્મુખ નિવેદનની વિશ્વસનીયતા ચકાસવા માટે, કોર્ટે નિરીક્ષણ માટે મૃત્યુ પામતા માણસની તક જેવા સંજોગો ધ્યાનમાં રાખવાના છે, ઉદાહરણ તરીકે, જો ગુનો રાત્રે કરવામાં આવ્યો હોય તો ત્યાં પૂરતો પ્રકાશ હતો કે કેમ; જે સમયે તે નિવેદન કરી રહ્યો હતો તે સમયે જણાવાયેલી હકીકતો યાદ રાખવાની માણસની ક્ષમતા તેના નિયંત્રણ બહારના સંજોગોને કારણે નબળી પડી ન હતી; કે જો તેને સત્તાવાર રેકોર્ડિંગ ઉપરાંત મરણોન્મુખ નિવેદન આપવાની ઘણી તકો મળી હોય તો પણ નિવેદન સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન સુસંગત રહ્યું છે; અને તે નિવેદન વહેલી તકે કરવામાં આવ્યું હતું અને હિત ધરાવતા પક્ષો દ્વારા ઉશ્કેરણીનું પરિણામ ન હતું.

આથી, વિશ્વસનીયતાની કસોટી પાસ કરવા માટે, મરણોન્મુખ નિવેદનને ખૂબ જ ઝીણવટભરી તપાસમાંથી પસાર થવું પડે છે, એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે નિવેદન આરોપીની ગેરહાજરીમાં કરવામાં આવ્યું છે જેને ઉલટતપાસ દ્વારા નિવેદનની સત્યતા ચકાસવાની કોઈ

તક મળી ન હતી. પરંતુ એકવાર કોર્ટ એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચે છે કે મરણોન્મુખ નિવેદન મૃત્યુના સંજોગો અને પીડિતાના હુમલાખોરો વિશે સાચું વર્ણન હતું, ત્યારે વધુ સમર્થનનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. બીજી તરફ, જો કોર્ટ, મરણોન્મુખ નિવેદનની તેના તમામ પાસાઓમાં તપાસ કર્યા પછી, અને તેની સત્યતા ચકાસ્યા પછી એ નિષ્કર્ષ પર આવે છે કે તે પોતે વિશ્વસનીય નથી, અને તેમાં કોઈ ખામી છે, તો પછી, સમર્થન વિના તે દોષિત ઠરાવવાનો આધાર બની શકે નહીં. આમ, સમર્થનની આવશ્યકતા પુરાવા તરીકે મરણોન્મુખ નિવેદનની કોઈપણ સ્વાભાવિક નબળાઈમાંથી ઊભી થતી નથી, જેવું કે કેટલાક અહેવાલ થયેલા કેસોમાં ઠરાવવામાં આવ્યું છે, પરંતુ એ હકીકત પરથી ઊભી થાય છે કે કોર્ટ, આપેલા કેસમાં, એવા નિષ્કર્ષ પર આવી છે કે તે ચોક્કસ મરણોન્મુખ નિવેદન ઉપર દર્શાવેલ ખામીઓમાંથી અથવા અન્ય ખામીઓમાંથી મુક્ત ન હતું જે તે કેસમાં પુરાવા દ્વારા જાહેર થઈ શકે છે."

૧૭. 'સ્ટેટ ઓફ એમપી વિ. દલ સિંહ અને અન્ય', એ.આઈ.આર. ૨૦૧૩ એસ.સી. ૨૦૫૯ ના કેસમાં એપેક્સ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે નિવેદન કરનાર

નિવેદન આપવા માટે સક્ષમ છે તેવું ડોક્ટરનું પ્રમાણપત્ર દરેક કેસમાં અનિવાર્યપણે જરૂરી નથી. એપેક્સ કોર્ટે વધુમાં ઠરાવ્યું કે કાયદો તેના માટે કોઈ ફોર્મેટ કે ફોર્મ અથવા પ્રક્રિયા પ્રદાન કરતો નથી અથવા સૂચવતો નથી. મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધનાર વ્યક્તિએ સંતુષ્ટ થવું જોઈએ કે નિવેદન કરનાર યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં છે અને આવું નિવેદન આપવા માટે સક્ષમ છે. વધુમાં, મૃતકની આવી માનસિક સ્થિતિ અંગે ડોક્ટર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ પ્રમાણપત્રની આવશ્યકતા દરેક કેસમાં આવશ્યક નથી. આવા નિવેદનનું પુરાવાકીય મૂલ્ય અને સ્વીકૃતિને ઉલટતપાસને આધીન કરી શકાય નહીં. જો કે, કોર્ટ મરણોન્મુખ નિવેદનના સમર્થન માટે ન પાછા જુએ, સિવાય કે નિવેદન કોઈ ખામીથી પીડાતું હોય.

૧૮. 'લક્ષ્મણ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર', (૨૦૦૨) ૬ એસ.સી.સી. ૭૧૦ માં, એપેક્સ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે નિવેદન કરનાર નિવેદન કરવા માટે યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો તે નક્કી કરવાની કોર્ટની ફરજ છે, પરંતુ, જ્યાં નજરે જોનાર સાક્ષીનો પુરાવો એ અસર માટે ઉપલબ્ધ હોય, ત્યાં નિવેદન કરનારની માનસિક સ્થિતિની યોગ્યતા અંગે ડોક્ટરના પ્રમાણપત્રની માત્ર ગેરહાજરી મરણોન્મુખ નિવેદનને આપોઆપ અસ્વીકાર્ય બનાવશે નહીં. આવા નિવેદનનું પુરાવાકીય મૂલ્ય ચોક્કસ કેસના તથ્યો અને સંજોગો પર નિર્ભર રહેશે. સુસંગત અવલોકનો આ મુજબ વંચાય છે:

"૩. મરણોન્મુખ નિવેદનની સ્વીકૃતિ અંગેનો કાનૂની સિદ્ધાંત એ છે કે આવું નિવેદન અંતિમ અવસ્થામાં કરવામાં આવે છે, જ્યારે પક્ષકાર મૃત્યુની અણી પર હોય છે અને જ્યારે આ દુનિયાની દરેક આશા જતી રહી હોય છે, જ્યારે જૂઠાણાનો દરેક હેતુ શાંત થઈ ગયો હોય છે, અને માણસ ફક્ત સત્ય બોલવા માટે સૌથી શક્તિશાળી વિચારણા દ્વારા પ્રેરિત થાય છે. આમ છતાં, ઘણા એવા સંજોગોના અસ્તિત્વને કારણે જે તેમની સત્યતાને અસર કરી શકે છે, પુરાવાના આ પ્રકારને આપવામાં આવનાર વજનને ધ્યાનમાં લેતી વખતે ખૂબ કાળજી લેવી જોઈએ. જે પરિસ્થિતિમાં કોઈ માણસ મૃત્યુશય્યા પર છે તે એટલી ગંભીર અને શાંત હોય છે, જે કાયદામાં તેના નિવેદનની સત્યતા સ્વીકારવાનું કારણ છે. આ જ કારણોસર શપથ અને ઉલટતપાસની આવશ્યકતાઓ દૂર કરવામાં આવી છે. આરોપી પાસે ઉલટતપાસની સત્તા ન હોવાથી, કોર્ટ એવો આગ્રહ રાખે છે કે મરણોન્મુખ નિવેદન એવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ જે કોર્ટમાં તેની સત્યતા અને ચોકસાઈ અંગે પૂરેપૂરો વિશ્વાસ પ્રેરિત કરે. જો કે, કોર્ટે હંમેશા સાવચેત રહેવું પડે છે કે

મૃતકનું નિવેદન ઉશ્કેરણી અથવા શીખવાડવાનું પરિણામ કે કલ્પનાની ઉપજ ન હતું. કોર્ટે આગળ એ પણ નક્કી કરવું જોઈએ કે મૃતક યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો અને હુમલાખોરનું નિરીક્ષણ કરવાની અને તેને ઓળખવાની તક હતી. સામાન્ય રીતે, તેથી, મૃતક મરણોન્મુખ નિવેદન કરવા માટે યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો કે કેમ તે અંગે સંતુષ્ટ થવા માટે કોર્ટ તબીબી અભિપ્રાય તરફ જુએ છે. પરંતુ જ્યાં નજરે જોનાર સાક્ષીઓ જણાવે છે કે મૃતક નિવેદન કરવા માટે યોગ્ય અને સભાન સ્થિતિમાં હતો, ત્યાં તબીબી અભિપ્રાય પ્રવર્તશે નહીં, અને એમ પણ કહી શકાશે નહીં કે નિવેદન કરનારના મનની યોગ્યતા અંગે ડોક્ટરનું કોઈ પ્રમાણપત્ર ન હોવાથી, મરણોન્મુખ નિવેદન સ્વીકાર્ય નથી. મરણોન્મુખ નિવેદન મૌખિક અથવા લેખિત હોઈ શકે છે અને સંચારની કોઈપણ યોગ્ય પદ્ધતિ પછી ભલે તે શબ્દો દ્વારા હોય કે ઇશારા દ્વારા કે અન્યથા પૂરતી હશે, જો કે સંકેત સકારાત્મક અને નિશ્ચિત હોય. મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, જો કે, આવા નિવેદનો મૃત્યુ થતાં પહેલાં મૌખિક રીતે કરવામાં આવે છે અને મેજિસ્ટ્રેટ

અથવા ડોક્ટર અથવા પોલીસ અધિકારી જેવા કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા લેખિતમાં ઉતારવામાં આવે છે. જ્યારે તે નોંધવામાં આવે છે, ત્યારે કોઈ શપથ જરૂરી નથી અને મેજિસ્ટ્રેટની હાજરી પણ સંપૂર્ણપણે જરૂરી નથી, જોકે અધિકૃતતાની ખાતરી કરવા માટે, જે માણસ મૃત્યુ પામવાની અણી પર હોય તેનું નિવેદન નોંધવા માટે મેજિસ્ટ્રેટ જો ઉપલબ્ધ હોય તો તેમને બોલાવવાનો રિવાજ છે. કાયદાની કોઈ એવી આવશ્યકતા નથી કે મરણોન્મુખ નિવેદન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ જ થવું જોઈએ અને જ્યારે આવું નિવેદન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધવામાં આવે છે ત્યારે આવા રેકોર્ડિંગ માટે કોઈ નિર્દિષ્ટ કાનૂની ફોર્મેટ નથી. પરિણામે, આવા નિવેદન સાથે પુરાવાકીય મૂલ્ય અથવા કેટલું વજન જોડવામાં આવવું જોઈએ તે આવશ્યકપણે દરેક ચોક્કસ કેસના હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત છે. જે આવશ્યકપણે જરૂરી છે તે એ છે કે જે વ્યક્તિ મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધે છે તેને સંતોષ થવો જોઈએ કે મૃતક યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો. જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટની જુબાની દ્વારા એ સાબિત થાય છે કે નિવેદન કરનાર ડોક્ટરની તપાસ વિના પણ નિવેદન

કરવા માટે સક્ષમ હતો, ત્યાં નિવેદન પર આધાર રાખી શકાય છે જો કે કોર્ટ આખરે તેને સ્વૈચ્છિક અને સાચું માને. ડોક્ટર દ્વારા પ્રમાણપત્ર આવશ્યકપણે સાવચેતીનો નિયમ છે અને તેથી નિવેદનની સ્વૈચ્છિક અને સાચી પ્રકૃતિ અન્યથા પણ સ્થાપિત કરી શકાય છે.

૪. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને, ચાલો આપણે હવે કોર્ટના બે નિર્ણયોની તપાસ કરીએ જેણે બેન્ચને બંધારણીય બેન્ચને સંદર્ભ કરવા સમજાવી હતી. પાપરામ્બાકા રોસમ્મા અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ, [૧૯૯૯] ૭ એસ.સી.સી. ૬૯૫ માં પ્રશ્ન હેઠળનું મરણોન્મુખ નિવેદન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું અને મેજિસ્ટ્રેટે એક નોંધ કરી હતી કે પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો પરથી નિવેદન કરનાર પાસેથી મેળવેલા જવાબોના આધારે તેમને સંતોષ હતો કે મૃતક નિવેદન કરવા માટે યોગ્ય નિર્ણાયક માનસિક સ્થિતિમાં છે. નિવેદન નોંધતી વખતે દર્દી સભાન હતો તેવા આશયનું પ્રમાણપત્ર ડોક્ટરે જોડ્યું હતું, છતાં કોર્ટ એ નિષ્કર્ષ પર આવી કે મરણોન્મુખ નિવેદનને સાચું અને અસલ સ્વીકારવું સલામત રહેશે નહીં અને જ્યારે

ઈજાગ્રસ્ત યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો ત્યારે કરવામાં આવ્યું હતું કારણ કે ડોક્ટરનું પ્રમાણપત્ર માત્ર એ હદ સુધી હતું કે નિવેદન નોંધતી વખતે દર્દી સભાન હતો. કાયદાના ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષ સિવાય કોર્ટને ગંભીર ત્રુટિઓ પણ જોવા મળી હતી અને આખરે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધાયેલ મરણોન્મુખ નિવેદન સ્વીકાર્યું ન હતું. આ કોર્ટના પાછળના નિર્ણય કોળી ચુનીલાલ સવજી અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત, [૧૯૯૯] ૯ એસ.સી.સી. ૫૬૨ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અંતિમ કસોટી એ છે કે શું મરણોન્મુખ નિવેદન સાચું અને સ્વૈચ્છિક રીતે આપવામાં આવ્યું છે કે કેમ. આગળ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે નિવેદન નોંધતા પહેલાં સંબંધિત અધિકારીએ એ જાણવું જોઈએ કે નિવેદન કરનાર પ્રશ્ન હેઠળનું નિવેદન કરવા માટે યોગ્ય સ્થિતિમાં હતો. કોર્ટે રવિ ચંદર વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, [૧૯૯૮] ૯ એસ.સી.સી. ૩૦૩ ના અગાઉના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ડોક્ટર દ્વારા તપાસ ન કરવાના કારણે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધાયેલ મરણોન્મુખ નિવેદન અને

મૌખિક રીતે કરવામાં આવેલ મરણોન્મુખ નિવેદન પર શંકા કરવાની જરૂર નથી. મેજિસ્ટ્રેટ તટસ્થ સાક્ષી હોવાથી અને જવાબદાર અધિકારી હોવાથી અને મેજિસ્ટ્રેટને આરોપી સામે કોઈ પૂર્વગ્રહ હતો અથવા મરણોન્મુખ નિવેદન ઉપજાવી કાઢવામાં કોઈ રીતે રસ હતો તેવું શંકા કરવા માટે કોઈ સંજોગો અથવા સામગ્રી ન હોવાથી, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધાયેલ નિવેદન પર શંકા કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

૫. કોર્ટે ઉપરોક્ત કેસમાં હરજીત કૌર વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, [૧૯૯૯] ૬ એસ.સી.સી. ૫૪૫ ના કેસમાં આ કોર્ટના નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો હતો જેમાં મેજિસ્ટ્રેટે તેમના પુરાવામાં જણાવ્યું હતું કે તેણીએ નિવેદન કરવા માટે યોગ્ય સ્થિતિમાં હતી કે કેમ તે અંગે તેમણે ડોક્ટર પાસેથી ખાતરી કરી હતી અને તે અસરનો શેરો મેળવ્યો હતો અને માત્ર એટલા માટે કે શેરો નિવેદન પર નહીં પરંતુ અરજી પર કરવામાં આવ્યો હતો તે મરણોન્મુખ નિવેદનને કોઈ રીતે શંકાસ્પદ બનાવશે નહીં. અગાઉ દર્શાવેલ કારણોસર, અમને એ નિષ્કર્ષ પર આવવામાં કોઈ ખચકાટ નથી કે પાપરામ્બાકા રોસમ્મા

અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ, [૧૯૯૯] ૭ એસ.સી.સી. ૬૯૫ માં આ કોર્ટના અવલોકનો કે "નિવેદન કરતી વખતે ઈજાગ્રસ્ત યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો તેવા તબીબી પ્રમાણપત્રની ગેરહાજરીમાં, મેજિસ્ટ્રેટના વ્યક્તિલક્ષી સંતોષને સ્વીકારવો ખૂબ જ જોખમી હશે જેમણે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે નિવેદન કરતી વખતે ઈજાગ્રસ્ત યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો"

તે ખૂબ વ્યાપક રીતે જણાવવામાં આવ્યું છે અને તે કાયદાનું સાચું કથન નથી. તે ખરેખર ખૂબ જ અતિ-તકનીકી દૃષ્ટિકોણ છે કે ડોક્ટરનું પ્રમાણપત્ર એ અસરનું હતું કે દર્દી સભાન છે અને દર્દી યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો તેવું કોઈ પ્રમાણપત્ર ન હતું, ખાસ કરીને જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટે તેમના પુરાવામાં તેમણે દર્દીને પૂછેલા પ્રશ્નો દર્શાવીને સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું અને મેળવેલા જવાબો પરથી સંતુષ્ટ હતા કે દર્દી યોગ્ય માનસિક સ્થિતિમાં હતો જેના પછી તેમણે મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધ્યું હતું. તેથી, પાપરામ્બાકા રોસમ્મા અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ, [૧૯૯૯] ૭ એસ.સી.સી. ૬૯૫ માં આ કોર્ટનો ચુકાદો યોગ્ય રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો

ન હોવાનું માનવું જોઈએ અને અમે કોળી ચુનીલાલ
સવજી અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત, [૧૯૯૯] ૯
એસ.સી.સી. ૫૬૨ ના કેસમાં આ કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્થાપિત
કાયદાને સમર્થન આપીએ છીએ."

એપેક્સ કોર્ટના ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાંથી જે ચિત્ર ઉપસી આવે છે તેનો સંદર્ભ
લેવાની જરૂર પડશે, જ્યારે યોગ્ય રીતે પ્રસ્થાપિત હકીકતોની મૂલવણી કરવામાં
આવે કે સભાનતા અને સંતુલિતતાની સ્થિતિ અંગે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટનો
વ્યક્તિલક્ષી સંતોષ વધુ મહત્વપૂર્ણ છે, મરણોન્મુખ નિવેદનમાં ડોક્ટરના
પ્રમાણપત્રની ગેરહાજરીમાં તેમના સંતોષને અવગણી શકાય નહીં. દરેક કેસમાં
હકીકતોની મોટી સુસંગતતા હશે અને કોર્ટોનો અતિ-તકનીકી દષ્ટિકોણ અયોગ્ય
હશે.

૧૯. એપેક્સ કોર્ટના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને, જેની અહીં ઉપર ચર્ચા
કરવામાં આવી છે, જે 'બાલક રામ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ચુપી' (ઉપર
મુજબ) ના કેસમાં આપવામાં આવ્યો છે, જે જણાવે છે કે તપાસ અધિકારી સમક્ષ
કરવામાં આવેલા મરણોન્મુખ નિવેદનના આધારે દોષિત ઠેરવવું ડહાપણભર્યું
રહેશે નહીં, તેને વધુ ચર્ચાની જરૂર નથી અને જ્યાં સુધી હાલના કેસનો સંબંધ છે
ત્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ કરવાની પણ જરૂર નથી.

સાક્ષીઓના પુરાવાની મૂલવણી:

૨૦. તથ્યાત્મક માળખા પર પાછા ફરતાં, શરૂઆતમાં જ, શ્રી ચંદુભાઈ ડી. નિનામા-ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧, કે જેઓ ૨૬.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ ૨૦:૦૦ કલાકથી ૦૮:૦૦ કલાક સુધી ખોખરા પોલીસ સ્ટેશનમાં પી.એસ.આઈ. તરીકે ફરજ બજાવતા હતા, તેમની જુબાની ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર પડશે. પી.એસ.ઓ., એલ.જી. હોસ્પિટલ તરફથી 'વરદી' (માહિતી) મળ્યા બાદ, તેમણે હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી હતી અને પીડિતાની પૂછપરછ કર્યા પછી, તેણીનું નિવેદન નોંધવા માટે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને એક મેમોરેન્ડમ મોકલ્યું હતું. દરમિયાન, પીડિતા રમીલાબેનની યોગ્યતાના સંબંધમાં ડોક્ટરનો અભિપ્રાય લીધા પછી, તેમણે તેણીની ફરિયાદ નોંધી હતી. આરોપી-અપીલકર્તા અને પીડિતા રમીલાબેન વચ્ચેના ઝઘડાનો આધાર તેઓના સદર લગ્નજીવનથી કોઈ સંતાન ન હોવાનો હતો. તે દિવસના ઝઘડાના પરિણામે આરોપી-અપીલકર્તાએ પીડિતા રમીલાબેન પર કેરોસીન રેડી તેમને આગ ચાંપી દીધી હતી. તેમણે ફરિયાદ પર જમણા પગના અંગૂઠાની નિશાની લીધી હતી, કારણ કે તેણીના બંને હાથ દાઝી ગયા હતા.

તેમની વિગતવાર ઉલટતપાસમાં, તેમણે કબૂલાત કરી કે ફરિયાદ નોંધવાની શરૂઆત ૧૨:૨૫ કલાકે થઈ હતી અને તે લગભગ અડધો કલાક એટલે કે ૧૨:૫૦ કલાકે એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ આવ્યા ત્યાં સુધી ચાલુ રહી

હતી. તેમણે પીડિતા રમીલાબેનની ફરિયાદ નોંધતી વખતે તેણીના સંબંધીઓની હાજરીનો ઇનકાર કર્યો હતો અને સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તેણીના સંબંધીઓ આશરે ૦૧:૦૦ કલાકે આવ્યા હતા અને ત્યાં સુધીમાં ફરિયાદ નોંધાઈ ચૂકી હતી. તેઓ ૧૧:૩૦ કલાકથી ૦૧:૦૦ કલાક સુધી હોસ્પિટલમાં હાજર રહ્યા હતા અને તે સમયે, પીડિતા રમીલાબેનનો કોઈ સંબંધી ત્યાં હાજર ન હતો.

પીડિતા રમીલાબેનની ફરિયાદ નોંધ્યા પછી, ૦૨:૦૦ કલાકે એફ.આઈ.આર. દાખલ કરવામાં આવી હતી. પી.એસ.ઓ. દ્વારા સ્ટેશન ડાયરીમાં એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી અને તેને આઈ-સી.આર. નં. ૨૮/૨૦૧૨ તરીકે નંબર આપવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ, તે તપાસ માટે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૨ ને સોંપવામાં આવી હતી, જેમણે પણ પુષ્ટિ કરી હતી કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧ એ હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી હતી અને પીડિતા રમીલાબેનની ફરિયાદ નોંધી હતી.

૨૧. અહીં, એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ-ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ ની જુબાનીનો સંદર્ભ લેવો મહત્વપૂર્ણ રહેશે, જેઓ ૨૭.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ તરીકે ફરજ બજાવતા હતા. તેમને પીડિતા રમીલાબેનનું મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવા માટે આશરે ૧૨:૩૦ કલાકે ખોખરા પોલીસ સ્ટેશન તરફથી મેમોરેન્ડમ મળ્યું હતું. પોલીસ કોન્સ્ટેબલ દ્વારા લાવવામાં આવેલા સદર

મેમોરેન્ડમ પર તેમણે શેરો કર્યો હતો. તેઓ આશરે ૦૧:૦૦ કલાકે હોસ્પિટલ પહોંચ્યા હતા અને પીડિતા રમીલાબેનની સભાનતાની સ્થિતિ અને સંતુલિતતાની ખાતરી કર્યા પછી, તેણીનું મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવા આગળ વધ્યા હતા. તેમણે આગળ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું કે તે તબક્કે, પીડિતા રમીલાબેનના કોઈપણ સંબંધીઓને ત્યાં હાજર રહેવાની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી. આ સાક્ષીએ આગળ જુબાની આપી છે કે તેણીએ તેના રહેઠાણની વિગતો આપી હતી જે મકાન નં. ૨૯, ઋષિકેશનગર, જયરામ રબારીની ચાલી હતી. તેણીએ ૧૦મા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો અને તે ઘરકામ કરતી હતી. તે તેના પતિ એટલે કે અપીલકર્તા-આરોપી સાથે રહેતી હતી. બનાવની વિગતો વિશે, તેણીએ જણાવ્યું હતું કે આશરે ૦૯:૩૦ કલાકે તે તેના પતિ સાથે તેના ઘરે હતી અને તે સમયે, તેણે તેણીના પર કેરોસીન રેડ્યું હતું અને તેણીને આગ ચાંપી દીધી હતી. તેણીએ જણાવ્યું કે ૧૦૮ ઇમરજન્સી સેવાઓને બોલાવીને તેણીને એમ્બ્યુલન્સમાં હોસ્પિટલ લાવવામાં આવી હતી. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ એ ખાસ કરીને તેણીને પૂછ્યું હતું કે શું આ આત્મહત્યાનો પ્રયાસ હતો? જેનો તેણીએ ઇનકાર કર્યો હતો અને સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તેના પતિએ તેણીને આગ ચાંપી હતી. જ્યારે તેણીને પૂછવામાં આવ્યું કે શું કોઈ અન્ય વ્યક્તિ તેણી પર ફૂરતા આચરતી હતી, તો તેણીએ જવાબ આપ્યો કે તેનો પતિ હતો, જે તેણી પર ફૂરતા આચરતો હતો. તેણી પ્રશ્ન હેઠળની ઘટનાના સંબંધમાં વધુ કંઈ જણાવવા માંગે છે કે કેમ તેમ પૂછવામાં આવતાં, તેણીએ 'ના' કહીને નકારમાં

જવાબ આપ્યો હતો. આ સાક્ષીએ નોંધ્યું કે ઉપર જણાવ્યા મુજબ પીડિતા રમીલાબેનનું મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધ્યા પછી, તેમણે જમણા પગના અંગૂઠાની નિશાની લીધી હતી, કારણ કે તેણીના બંને હાથ દાઝી ગયા હતા. તેમણે મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધ્યા પછી તેના પર પોતાની સહી પણ કરી હતી.

૨૨. તેઓ પુષ્ટિ કરે છે કે તેમનું રહેઠાણ હોસ્પિટલથી લગભગ ૭ થી ૮ કિલોમીટર દૂર છે. મેમોરેન્ડમ, આંક-૨૭, તેમને તેમના નિવાસસ્થાને મળ્યું હતું અને તેમણે તેના પર સહી કરી હતી. તેમણે આગળ જણાવ્યું કે નિશાની ૫/૭ થી રજૂ કરાયેલ મરણોન્મુખ નિવેદન તેમના પોતાના હસ્તાક્ષરમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેઓ આશરે ૦૧:૦૦ કલાકે હોસ્પિટલ પહોંચ્યા હતા અને તે પહેલાં, ફરજ પરના ડોક્ટરે પીડિતા રમીલાબેનની નિવેદન આપવા અંગેની યોગ્યતા વિશે આશરે ૧૧:૫૮ કલાકે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો. ઉલટતપાસમાં, અપીલકર્તા-આરોપી તરફથી અને વતી એવો બચાવ ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે પીડિતા ગંભીર રીતે દાઝી જવાથી ઇજાઓ થઈ હોવાને કારણે કંઈપણ કહી શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હતી. જો કે, આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે વ્યાપકપણે દાઝી જવાની ઇજાઓએ તેણીને તેમની સમક્ષ સ્પષ્ટ અને સંદિગ્ધતા વગરના શબ્દોમાં જે જણાવ્યું હતું તે જણાવવાથી રોકી ન હતી. તેમણે, અલબત્ત, તેમની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી એક પૂર્વધારણા અને શક્યતાનો નિખાલસતાથી જવાબ આપતા જણાવ્યું હતું કે તેઓ એ જણાવવાની સ્થિતિમાં નહીં હોય કે તેણીના

કોઈ સંબંધીઓ અગાઉ તેણીને મળ્યા હોય અને તેના કારણે તેણી આપું મરણોન્મુખ નિવેદન આપી શકે. તેમણે ઇનકાર કર્યો કે તેણી મરણોન્મુખ નિવેદન આપવાની સ્થિતિમાં ન હતી.

૨૩. એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલાયેલા મેમોરેન્ડમ અને પોલીસ સ્ટેશનને મોકલાયેલી જાણ સાથે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧ બંનેના પુરાવાને નજીકથી જોવાની જરૂર છે.

આંક-૧૯, ૨૬.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ ૨૩:૫૮ કલાકે દર્દી સભાન હોવા અંગેનો ડોક્ટરનો શેરો ધરાવે છે. એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટનો શેરો ૧૨:૩૦ કલાકે છે. મરણોન્મુખ નિવેદન, આંક-૨૦, પ્રશ્ન-જવાબના ફોર્મેટમાં છે અને તેમાં પીડિતા રમીલાબેનના જમણા પગના અંગૂઠાની નિશાની તેમજ ખુદ સાક્ષીનો શેરો પણ સામેલ છે. તેવી જ રીતે, પીડિતા રમીલાબેનની નોંધાયેલ એફ.આઈ.આર. માં પણ જમણા પગના અંગૂઠાની નિશાની છે, જેના પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧ ની પણ સહી છે. કલમ ૧૫૭ હેઠળ તેમના દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ રિપોર્ટ આંક-૨૮ પર છે, જેના આધારે પી.એસ.ઓ. દ્વારા ૨૭.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ મોડી રાત્રે એફ.આઈ.આર. આઈ-સી.આર. નં. ૨૮/૨૦૧૨ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી. સી.એમ.ઓ. ની સૂચનાથી પી.એસ.ઓ. દ્વારા હોસ્પિટલમાંથી મોકલવામાં આવેલી માહિતી પણ દર્શાવે છે કે ૨૬.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ, ૧૨:૩૦ કલાકે, રમીલાબેન દિનેશભાઈ રાઠોડને

તેમના પતિએ તેમના પર કેરોસીન રેડ્યું અને તેમને સળગાવી દેતાં દાઝી ગયા હતા. તેણીને એમ્બ્યુલન્સમાં હોસ્પિટલ લાવવામાં આવી હતી અને વોર્ડ સી-૫ માં દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૨૪. આમ, મૌખિક અને દસ્તાવેજી બંને પુરાવાઓ સામૂહિક રીતે એવું સૂચવે છે કે પીડિતા રમીલાબેનને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવતાં, સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશન, જે ખોખરા પોલીસ સ્ટેશન છે, તેને એક જાણ મોકલવામાં આવી હતી અને તે મુજબ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧ તેણીની ફરિયાદ નોંધવા હોસ્પિટલ દોડી ગયા હતા. તેમણે માત્ર પીડિતા રમીલાબેનની સભાનતા અને સંતુલિતતાની ખાતરી જ નહોતી કરી, પરંતુ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ ને મોકલવામાં આવેલા મેમોરેન્ડમમાં ફરજ પરના ડોક્ટર દ્વારા પણ તે અંગેનો શેરો કરવામાં આવ્યો હતો. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ નું રહેઠાણ હોસ્પિટલથી દૂર ન હોવાથી, તેમને હોસ્પિટલ પહોંચવામાં અને આશરે ૦૧:૦૦ કલાકે પીડિતા રમીલાબેનનું મરણોન્મુખ નિવેદન નોંધવાનું શરૂ કરવામાં થોડો સમય લાગ્યો અને તેમના વર્જન મુજબ અડધા કલાક પછી તેમણે તે પૂર્ણ કર્યું.

૨૫. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ એ પણ, તેમના પુરાવામાં, સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે તેમણે પીડિતા રમીલાબેનની ફરિયાદ નોંધી ત્યાં સુધી તેણીનો કોઈ સંબંધી હોસ્પિટલ પહોંચ્યો ન હતો. તેથી, હિત ધરાવતા વ્યક્તિઓ અને સંબંધીઓની હાજરી અંગે કરવામાં આવેલા તમામ આક્ષેપો, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ ના સ્પષ્ટ પુરાવાને જોતાં ટકી શકશે નહીં, જેઓને કોઈ વ્યક્તિગત

પૂર્વગ્રહ ન હોઈ શકે અને તેઓ આ બાબતે જૂઠું બોલવામાં રસ પણ ન ધરાવતા હોય. જ્યાં સુધી પીડિતા રમીલાબેનના સંબંધીઓનો સંબંધ છે, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૯, કિશોર @ કલ્પેશ મોહનભાઈ ડોરીયા, તેણીનો ભત્રીજો હતો અને તેના કાકી દાઝી ગયા છે અને તેણીને હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવી છે તેવો ફોન આવતાં તેણે હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી હતી. તેના જણાવ્યા મુજબ, બાળકને જન્મ ન આપવો એ જ પતિ-પત્ની વચ્ચેના વિવાદનું એકમાત્ર કારણ હતું. તેણે આગળ રજૂઆત કરી કે તે તેના ભાભી સાથે રાત્રે આશરે ૧૦:૦૦ વાગ્યે હોસ્પિટલ પહોંચ્યો હતો અને તે પહેલાં તેના ફેબાનો એક મિત્ર હોસ્પિટલ પહોંચ્યો હતો. તે પુષ્ટિ કરે છે કે જ્યારે કોઈ અધિકારી તેણીનું વર્ડન નોંધવા આવ્યા ત્યારે તેઓ તમામને બહાર જવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું. તેણીના સાળા, દિનેશભાઈ મોહનભાઈ પરમારને સમાચાર મળ્યા હતા કે તેણીને આગ ચાંપી દેવામાં આવી છે. તેણીના લગ્ન ૧૫ વર્ષ પહેલાં અપીલકર્તા-આરોપી સાથે થયા હતા, જે ઓટોરિક્ષા ચલાવતા હતા. તેણીને એમ્બ્યુલન્સમાં હોસ્પિટલ ખસેડવામાં આવી હતી અને જ્યારે તેણે હોસ્પિટલની મુલાકાત લીધી ત્યારે તેણી સારવાર હેઠળ હતી. તેણી સભાન હતી અને પૂછપરછ કરતાં, તેણીએ જાહેર કર્યું હતું કે તેણીને કોઈ બાળક ન હોવા બાબતે તેમની વચ્ચે વિવાદ હોવાથી તેના પતિએ તેણીને આગ ચાંપી દીધી હતી.

૨૬. જયરામભાઈ લક્ષ્મણભાઈ રબારી-ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૫ તે રૂમના માલિક છે, જ્યાં મૃતક અને અપીલકર્તા પતિ-પત્ની તરીકે રહેતા હતા.

તેઓ અવારનવાર ઝઘડા કરતા હતા, જે તેઓ આડોશપાડોશ દ્વારા જાણતા હતા. ૨૬.૦૨.૨૦૧૨ ના રોજ, તેમને સમાચાર મળ્યા કે પીડિતા રમીલાબેન દાઝી ગયા છે અને તેણીને એમ્બ્યુલન્સમાં હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવ્યા છે. આ સાક્ષી પોલીસને આપેલા તેમના અગાઉના વર્ઝનથી ફરી ગયા છે અને ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન ન આપવાનું પસંદ કર્યું છે. જોકે, અન્ય લોકો પાસેથી જાણીને તેઓ ઝઘડાની હકીકતને સમર્થન આપે છે. તેવી જ રીતે, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૬ એ પણ ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી અને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.

૨૭. જો કોઈ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૦, ડો. જગદીશ ખોડાભાઈ સોલંકીની જુબાની પર નજર કરે, જેમણે પીડિતા રમીલાબેનનું પોસ્ટ મોર્ટમ કર્યું હતું, તેમના જણાવ્યા મુજબ, દાઝવું એ સેકન્ડથી થર્ડ ડીગ્રી હતું, એટલે કે લગભગ ૮૦ થી ૮૫ ટકા દાઝી ગયેલ. તેઓ એ જણાવવા અસમર્થ હતા કે પીડિતા બોલવા સક્ષમ હતી કે નહીં, કારણ કે તેમણે તેણીની સારવાર કરી ન હતી. તેમણે બપોરે ૦૧:૩૦ કલાકે પોસ્ટ મોર્ટમ શરૂ કર્યું અને ૦૨:૩૦ કલાકે પૂર્ણ કર્યું.

૨૮. ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરાયેલા તબીબી પુરાવા પરથી, શંકાને કોઈ સ્થાન વિના એવો નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે રમીલાબેનનું મૃત્યુ દાઝવાની ઈજાઓને

કારણે થયું છે, જે ૮૫% ની હદે હતી. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૦, ડો. સોલંકી, સારવાર કરનાર ડોક્ટર ન હોવાથી, તેઓ પીડિતા બોલવા માટે સક્ષમ હતી કે નહીં તે જણાવવા અસમર્થ હતા, કારણ કે ફરિયાદપક્ષે, અલબત્ત, સારવાર કરનાર ડોક્ટરની તપાસ કરી ન હતી. પીડિતા રમીલાબેન બીજા દિવસ સવાર સુધી જીવિત રહ્યાં હતાં. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧ એ પ્રથમ અધિકારી હતા, જેઓ હોસ્પિટલ પહોંચ્યા હતા અને પીડિતા રમીલાબેનની ફરિયાદ નોંધી હતી, જેમાં તેણીએ, સ્પષ્ટ શબ્દોમાં, જણાવ્યું હતું કે તેણીને સંતાન ન હોવાના સંબંધમાં તેમના પતિએ તે જીવલેણ દિવસે વિવાદ ઊભો કર્યો હતો અને તેણે પણ તેણીના પર કેરોસીન રેડીને તેણીને આગ ચાંપી દીધી હતી. પીડિતા રમીલાબેન અને આરોપી-અપીલકર્તા વચ્ચેનો વિવાદ માત્ર ફરિયાદ અને મરણોન્મુખ નિવેદન દ્વારા જ નહીં, પરંતુ, તેણીના સંબંધીઓ અને રૂમના માલિકના નિવેદનો અને ફરિયાદ તેમજ મરણોન્મુખ નિવેદન બંને નોંધનાર અધિકારીઓ દ્વારા પણ સાબિત થાય છે. ફરિયાદપક્ષ દ્વારા એ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે કે પીડિતા રમીલાબેનને સંતાન ન હોવાને કારણે તે જ પ્રશ્ન હેઠળના ગુનાનું મૂળ કારણ હતું.

૨૯. અહીં, ગુનાના સ્થળના પંચનામાનો સંદર્ભ આપવો પણ સુસંગત રહેશે, જ્યાં તમામ ઘરવખરી બળેલી હાલતમાં મળી આવી હતી. ફરિયાદપક્ષનો કેસ એવો પણ છે કે આરોપી-અપીલકર્તાએ જ્યારે ગુનાના સ્થળેથી ભાગી

જવાનો પ્રયાસ કર્યો ત્યારે તેણીએ તેને પકડી રાખવાનો પ્રયાસ કર્યો હોવાથી, તેના શર્ટની બાંય ફાટી ગઈ હતી જે ગુનાના સ્થળેથી મળી આવી હતી. ગુનાના સ્થળે હાઈડ્રોકાર્બનના કણોની હાજરીના સંબંધમાં, ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી દ્વારા પણ તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે. આમ, ઘટનાક્રમ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે પીડિતા, જેના ભાડાના ઘરમાં તેણીના અને તેણીના પતિ સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ ન હતી, તેણીને દાઝેલી હાલતમાં હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવી હતી, જ્યાં ઈજાઓ ૮૫% જેટલી હતી. તેણીના ભત્રીજા અને સંબંધીઓ અને પડોશીઓએ તેણીના નિવાસસ્થાને દાઝી જવાની ઘટનાને સમર્થન આપ્યું હતું, જેને ગુનાના સ્થળના પંચનામા અને તપાસ અધિકારીની જુબાની સાથે જોડાયેલા એફ.એસ.એલ. ના રિપોર્ટ દ્વારા પણ સમર્થન મળે છે કે જેમની હાજરીમાં તે દોરવામાં આવ્યું હતું. ગુનાના સ્થળે હાઈડ્રોકાર્બન કણોની હાજરી પીડિતાના એ વર્જનની પુષ્ટિ કરે છે કે તેણીને આગ ચાંપતા પહેલાં અપીલકર્તા દ્વારા કેરોસીન રેડવામાં આવ્યું હતું. પોલીસ અધિકારી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧૧ સમક્ષ તેણીનું પોતાનું વર્જન અને એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭ સમક્ષ તેણીનું વર્જન સુસંગત છે અને તેણીની મૃત્યુશય્યા પર આપવામાં આવ્યું છે. તે બંનેએ તેણીની માનસિક સંતુલિતતા અને સભાનતાની સ્થિતિની પુષ્ટિ કરી હતી. જો કે તેણીના નિવેદન અને મરણોન્મુખ નિવેદન પર ઉલટતપાસમાં પ્રશ્ન કરી શકાય તેમ ન હતો. તેણી ગંભીર રીતે ઈજાગ્રસ્ત હતી અને મૃત્યુની નજીક હતી અને તેથી, તેણીને થયેલી ઈજાઓ માટે મૃત્યુના સંદર્ભમાં તેણીના નિવેદન

પર વિશ્વાસ કરવાની જરૂર છે. ફરિયાદપક્ષ મરણોન્મુખ નિવેદન દ્વારા તેણીનું વર્ણન સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યું છે અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૭, એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટના વ્યક્તિલક્ષી સંતોષને યોગ્ય મહત્વ આપવું જોઈએ અને મૃત્યુના કારણના ભારે પુરાવા પર અવિશ્વાસ કરવાનું કોઈ કારણ નથી. સારવાર કરનાર ડોક્ટરની વધારાની તપાસથી સમગ્ર પુરાવાને વધુ બળ મળ્યું હોત અને તેમ છતાં, એ નોંધવું જરૂરી છે કે એપેક્સ કોર્ટના 'લક્ષ્મણ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર' (ઉપર મુજબ) ના નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા, સમગ્ર પુરાવા, મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજ, આ કોર્ટને એ નિષ્કર્ષ પર દોરી જાય છે કે સેશન્સ કોર્ટનો ચુકાદો અને હુકમ તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવા પર આધારિત છે અને તેમાં કોઈ દખલગીરીની જરૂર નથી.

૩૦. પરિણામે, આ અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને કાઢી નાખવામાં આવે છે. સેશન્સ કેસ નં. ૧૮૪/૨૦૧૨ માં વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ દોષિત ઠરાવતો ચુકાદો અને હુકમ, તારીખ: ૦૬.૦૪.૨૦૧૩ કન્ફર્મ કરવામાં આવે છે.

(બેલા એમ. ત્રિવેદી, ન્યાયમૂર્તી)

(સુશ્રી સોનિયા ગોકાણી, ન્યાયમૂર્તી)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.